

Posudok dizertačnej práce Hedviky Sixtovej

Nové lexikální jednotky cizího původu v češtině, ruštině a bulharštině – srovnání

Dizertačná práca Hedviky Sixtovej je zameraná na porovnávací výskum neologizmov cudzieho pôvodu v troch slovanských jazykoch. Riešenie tejto mnohoaspektovej a stále aktuálnej problematiky, ku ktorej možno pristupovať z rôznych metodologických hľadísk, závisí od cieľov a koncepcie nastolenej úlohy. Dizertantka sa rozhodla pre výskum procesov preberania a adaptácie prevzatých lexikálnych jednotiek (ďalej LJ) v češtine, ruštine a bulharčine, ako aj prezentáciu základných mechanizmov preberania a začleňovania novotvarov do systému preberajúcich jazykov. Vo svojej práci, situovanej na deskriptívno-materiálovej báze, zachycuje inovačné procesy, ktorých sa neologizmy troch príbuzných jazykov zúčastňujú, resp. sú ich nositeľmi.

Kompozične je práca postavená na piatich súvzťažných okruhoch a zakončená dvoma prílohami, ktoré sú však z hľadiska zámeru a cieľov práce irelevantné. Vo vstupnej časti textu, ktorý vymedzuje objekt skúmania a uvádza zdroje excerpovaného materiálu, sa autorka na škodu veci vyhla vlastnej definícii termínu neologizmus. Aj keď sa opiera o teoretické východiská českej odbornej literatúry (O. Martincová, N. Savický) a zmieňuje sa aj o istých kritériách ruskej teórie (N. Z. Kotelova), v posudzovanej konfrontačnej slavistickej práci sa žiada poukázať na rôznorodosť a rozpory vymedzenia pojmu neologizmus v teóriách porovnávaných jazykov (porovnaj napr. precizované termíny L. Jordanovej *individuálne neologizmy, štylistické neologizmy, novizmy* apod. verzus *potenciálne lexémy* a ďalší). Pri zaradení lexikálnych jednotiek k neologizmom rozhodujú v slovanskej odbornej literatúre rozdielne prístupy a kritériá.

Teoretický problém vymedzenia neologizmov je úzko spojený nielen s časovým vymedzením, ale najmä s otázkami normy a kodifikácie v jazyku, ako aj jeho štýlovej diferenciácie. Uvedomujeme si ťažkosti, ktorým dizertantka musela čeliť pri zaradovaní lexikálnych jednotiek k neologizmom. Jej formuláciu v súvislosti so synchronným aspektom práce "Obvykle je to doba súčasná" (s. 7) však považujeme za vágnu. Na jednej strane autorka tvrdí, že "neologizmus patří do oblasti synchronní jazykovědy", na druhej strane analyzuje jazykový materiál z posledných 15 – 20 rokov. Toto obdobie síce môžeme považovať za súčasné, ale

zveličene môžeme tvrdiť, že je to obdobie jednej generácie, čo je adekvátny čas na realizáciu adaptačného procesu novotvaru až po jeho krajný, najvyšší stupeň integrácie do systému. Čiže striktné oddeľovanie synchronie od diachronie pri vymedzovaní neologizmov nie je možné. Autorka si je však vedomá toho, že časový faktor nemôže byť výlučným kritériom.

Okrem toho je potrebné pri určovaní neologizmov brať do úvahy jazykovú situáciu komplexne a zdôrazniť sociálnu podmienenosť javu. Pri opise jazykových tendencií je potrebné mať na zreteli aj funkčný aspekt a dôležitosť členenia komunikačných sfér. Niektoré inovačné zmeny sa môžu dotýkať iba subštantných útvarov jazyka a nezasahujú spisovný jazyk. Hoci autorka volí "formálny príznak pro hodnotení, t.j. prítomnosť či neprítomnosť LJ v niektorých reprezentatívnych slovníku daného jazyka" (s. 8) a zároveň tvrdí, že sa orientuje na jazyk spisovný a že jednotky z iných štylistických vrstiev náležite vyznačuje (s. 21), možno jej vytknúť nedôslednosť pri hodnotení štylistickej diferenciácie dokladovaného jazykového materiálu. Na nedostatočnú hierarchizovanosť neologizmov možno poukázať na mnohých miestach práce, kde sa na jednej úrovni hodnotia kvalitatívne odlišné jednotky, ktoré sa už integrovali do rozličných štylistických vrstiev jazyka (napr. bulharský slangový výraz *гърла* – s. 52; alebo slovo *вице*, ktoré je hovorovou skratkou spisovného slova *вицепремиер* i *вицепрезидент* – s. 47; *психар, комплексар* – s. 72; *изкрейзвам / изкрейзя* – s. 94; *гафя, кефя* – s. 96 a mnohé ďalšie).

Tu sa dostávame k ďalšiemu pre nás neprijateľnému tvrdeniu autorky, podľa ktorej "Přejímané LJ jsou bez ohledu na obor nebo jejich stylistické zabarvení v jazyce dávajícím hodnoceny v jazyce přijímajícím jako bezpříznakové" (s. 65). Sama autorka vyššie uvádza príklad českého slovesa *kliknout*, ktoré je spisovné a neutrálne, ale jeho ruský ekvivalent *кликнуть* je hovorový. Podobne sa sloveso hodnotí aj v bulharčine, kde je v RNZD registrované dokonca ako nežiaduci žargónový výraz. Pripájame sa k názoru mnohých odborníkov, podľa ktorého tradične chápaná príznakovosť lexikálnej jednotky sa čoraz rýchlejšie neutralizuje a nové jednotky tento časový úsek straty príznakovosti podstatne skracujú, hoci niektoré môžu začať fungovať ako neutrálne od samého začiatku (porov. J. Bosák a ďalší).

Argument zdôvodňujúci nárast prevzatých LJ vďaka pozitívnemu naladeniu nositeľov preberajúceho jazyka voči príslušníkom národa, ktorí hovoria "dávajúcim jazykom" (s. 22), je podľa nášho názoru diskutabilný. Skôr by sme obrátili otázku nasledovne – ak sa hodnoty najmä americkej kultúry v poslednom čase prijímajú ak nie drvivou väčšinou, tak aspoň polovicou obyvateľstva negatívne, prečo prenikajú do jazyka nežiaduce slova či spojenia typu *dressing, nail studio*, či bulharské *денспарти, опън маркет* apod. (nehovoriac už o názvoch budov, hotelov či inštitúcií)? Nie je to skôr agresívny módný trend istej časti novinárov, ob-

chodníkov, výrobcov či reklamných agentov automaticky preberať označenia, ktoré už svoje zastúpenie v danom jazyku majú? Napokon to uvádza aj samotná autorka (s. 23). Vysvetlenie príčin nárastu prevzatých LJ analógiou s biblickým "kdo má, bude mu pridáno" prijímame za vtipnú vsuvku, ale nie za seriózne vedecké vysvetlenie tohto fenoménu.

Jadrom posudzovanej práce je morfológicko-slovotvorná adaptácia prevzatých LJ a tvorba základných tvarov jednotlivých slovných druhov v troch porovnávaných jazykoch. Súhlasíme s názorom, že chronologický i kvalitatívny aspekt procesu adaptácie jednotlivých LJ je odlišný, a že sa jednotlivé fázy adaptačného procesu môžu aj prekrývať, ale autorka si protirečí, keď najprv uvádza dve fázy adaptácie (s. 11) a neskôr v práci hovorí o troch stupňoch transformácie (s. 36).

Je nutné oceniť analýzu tvorby základného tvaru jednotlivých slovných druhov prevzatých slov, ako aj analýzu ich odvodzovania a distribúcie, ktoré dizertantka uskutočnila na reprezentatívnej vzorke jazykového materiálu. Uvedieme len niektoré všeobecné i konkrétne pripomienky k textu:

– Privítali by sme rozsiahlejší ilustratívny materiál na podloženie niektorých tvrdení. Napr. veľmi časté explikovanie substantíva *modem* i ďalších vzbudzuje dojem veľmi zúženého rozsahu porovnávacej materiálovej základne. Na miestach je text nedokončený a dokladový materiál chýba (napr. s. 41 a ďalšie);

– Netvrdili by sme, že bulharské prevzaté slovo *монмодел*, ktoré je m.r. sa používa aj pre označenie osôb ž.r. podľa anglického vzoru (s. 45). Skôr by sme to prijali ako istú zotrvačnosť v bulharčine, v ktorej je používanie tvarov mužského rodu pre názvy osôb ženského rodu bežným javom (porov. *доцент Иванова, инженер Петкова, министър Тошева, сексимволът Мерилин* apod.), napriek tomu, že v 90. rokoch XX. st. sa prechýľovanie v bulharčine začalo aktivizovať;

– Pokiaľ ide o slovné spojenia dvoch substantív, z ktorých jedno determinuje druhé, nezávisle od ich hodnotenia, môžeme povedať, že v bulharčine sa tento slovotvorný postup bežne používal aj predtým, nielen na označenie kulinárnych výrobkov (*боб чорба, дроб сарма, пиле яхния* apod.), ale aj pri činiteľských či konateľských menách, v ktorých jedna zložka spojenia významovo spresňuje danú profesnú oblasť (*пилот изтребител, пилот изпитател, жена пилот* apod.). Prevzaté neologizmy tohto typu už vyriešili nové kodifikačné pravidlá (Нов правописен речник на българския език, 2002), kde napr. prevzaté *уеб* je registrované ako substantívum a zo slovných spojení sa stalo zložené slovo *уебсайт, уебдизайн, уебмастер*;

– V prehľade adaptovaných slovotvorných postupov absentujú cudzie slovotvorné modely, ktorých výskyt v porovnávaných jazykoch nie je zanedbateľný (napr. slovotvorný typ e-byznys, e-obchodování / е-бизнес, е-търговия; e-platba, e-podpis, e-книги apod.).

Skratkovite upozorníme na niektoré ďalšie nepresnosti, ktorých sa autorka dopúšťa: v prehľade sufixálneho tvorenia sufix -ува/-ва prezentujú aj slovesá zakončené na -я (*зафя, кефя*), ktoré navyše nie sú neologizmami, ale v bulharskom slangu figurujú už oddávna; v bulharčine funguje *одитор*, nie *аудитор* (s. 40), *мобифонаджия*, nie *мобифонец* (s. 72); zložka -gate je sufixoid, nie prefixoid (s. 7) atď.

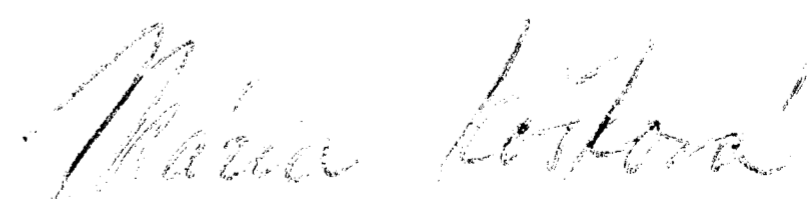
Za závažný nedostatok dizertačnej práce považujeme jej veľmi stručnú záverečnú časť. Autorka síce poukazuje v 5. bode svojej práce na isté všeobecne platné tendencie v troch konfrontovaných jazykoch, zhrnutie ktorých však pôsobí dojemom nekompaktnosti a nesystematizovanosti. Napríklad tendencia k internacionalizácii je síce spoločná pre všetky tri jazyky, ale v každom z nich sa realizuje špecificky. Očakávali by sme hutnejšie a syntetizovanejšie predkladanie výsledkov výskumu. Absentujú zovšeobecňujúce závery, ktoré by zreteľnejšie poukazovali na prevládajúce tendencie v každom z porovnávaných jazykov, konfrontovali by rozsah a intenzitu zmien, ktoré sú špecifické pre každý jazyk zvlášť, poprípade by konfrontovali inventár derivátov prevzatých LJ atď.

Týmito kritickými pripomienkami v žiadnom prípade nechceme spochybňovať a znevažovať výsledky i prínos posudzovanej práce. Naše poznámky sú skôr námetom do diskusie.

Oceňujeme presvedčivosť mnohých autorkiných zistení, ku ktorým dospela pri skúmaní procesov preberania a adaptácie prevzatých lexikálnych jednotiek. Štúdium neologizmov z hľadiska konfrontačného je vždy prínosom pre teóriu i lexikografiu daného jazyka, ale aj svedectvom o jeho dynamike a neustálych zmenách.

Predložená dizertačná práca je dostatočným predpokladom na obhajobu, preto navrhujeme, aby dizertantke po úspešnej obhajobe bola udelená vedecká hodnosť PhD (Philosophiae doctor).

Bratislava 7. 06. 2007

Mgr. Mária Košková, CSc.